

הבית לכלכלה
יהודית

כשאפשר, פשוט לתת

נכתב על ידי הרב עמיצור אריאל

מייסד, מנהל התוכן והמחקר
בעמותת הבית לכלכלה יהודית

יחד לחוסן כלכלי
חברתי יהודי

מיזם שמיטת כספים תשפ"ב 2022

הצעת מיזם לאומי לטיפול במצוקת בעלי חוב ומסורבי
האשראי ברוח 'שמיטת הכספים'

עמ' 3 | תקציר מנהלים

עמ' 4 | הצורך מההיבט החברתי

עמ' 6 | הצורך מההיבט של המסורת וההלכה

עמ' 8 | היישום המעשי

עמ' 11 | הצעה לקמפיין ציבורי משולב וקריאה להצטרפות אליו

תקציר מונהלים

בכ"ט אלול תשפב,
25.9.22 / יחול המועד
הקרוב של "שמיטת כספים"

מה היא 'שמיטת כספים' על פי המקורות?

שמיטת כספים, על פי המסורת היהודית, מחייבת כל מלווה לשמוט חובות של לווים, שלא מצליחים להחזיר הלוואות שלקחו בזמן אליו התחייבו. השמטת החובות, שהיא למעשה הקפאת תהליכי הגביה ודרישת החוב, נעשית ביום האחרון של שנת השמיטה, שיחול בכט אלול תשפב.

הצורך החברתי הבווער

במדינת ישראל קיימת תופעה של משפחות, של יחידים, ושל עסקים, השקועים בחובות, שמעבר ליכולותיהם, המונעים מהם את יכולת השיקום הכלכלית, ואת היכולת להשיג צרכים קיומיים בסיסיים.

בעיה נוספת היא בעיית "מודרי האשראי" - קבוצות מובחנות בחברה הישראלית, שלא יכולות לקבל אשראי. במקרים רבים מדובר בכאלו הצריכים את האשראי לצורך התבססות כלכלית, ושהסבירות שיוכלו להחזיר את ההלוואות גבוהה, אך בפרמטרים של נותני האשראי, ההלוואה להם נחשבת כמסוכנת מידי.

מיזם שמיטת כספים תשפ"ב 2022

המטרה של המיזם היא לחבר את הצורך החברתי הבווער של השקועים בחובות ומודרי האשראי עם הרעיון של שמיטת הכספים, ולהפוך את מאורע שמיטת הכספים במדינת ישראל למאורע לאומי רחב, המאפשר השתקמות כלכלית לאלו שנקלעו לחובות ומתן אשראי חברתי אחראי למודרי האשראי.

מטרה זו תושג באמצעות קמפיין ציבורי נרחב בחודש ספטמבר 2022 / אלול תשפב, הכולל לצד הפצת החזון גם מתן הדרכה מעשית ליישום אישי וקהילתי וגיוס כספים למיזמים חברתיים המיישמים חלקים מהחזון בפועל.

הצורך מההיבט החברתי

33.33 מליארד של חובות בעייתיים בישראל

בשנת 2020 הוגשו במדינת ישראל בקשות לחדלות פרעון בהיקף של 33.33 מליארד שקלים על ידי 16,530 יחידים שונים¹. נתוני הבקשה לחדלות פרעון הם רק קצה הקרחון של תופעה רחבה ועמוקה יותר, של כאלו שהסתבכו בחובות ואינם מסוגלים לעמוד בהם. חייבים אלו, גם לו היו רוצים לקבל הלוואה חדשה בתנאים נוחים כדי לקבל הזדמנות נוספת לעמוד בהתחייבויותיהם, לא יוכלו לקבל אותה משום שהקשיים שחוו בחובות הנוכחיים הפכים אותם למסורבי אשראי עבור הלוואות חדשות.

מצוקתם של מסורבי האשראי

נוסף לאלו קיימת מצוקה חריפה לא פחות של מסורבי האשראי. לצד לווים חסרי אחריות, שברשלנות לא עמדו בעבר בהתחייבויותיהם, ולצד מבקשי אשראי ללא שיקול דעת סביר, שמאלו ומאלו אכן ראוי למנוע את קבלת האשראי, הדרת אשראי נגרמת גם ללא אשמה ממשית של הלווים, אלא מסיבות טכניות, מטעויות של תום לב, וממצבים ייחודיים, הנופלים בין הכיסאות של הקריטריונים של נתני האשראי. אזרחים אלו, שהם בעלי יכולת פיננסית סבירה ומוסר אישי גבוה, עומדים בפני צורך קיומי דחוף, והם אינם יכולים לממן את הצורך הדחוף בשל היותם מסורבי אשראי. הם זקוקים לאשראי להשתקם כלכלית או להקים עסק שיאפשר להם להתפרנס. הצורך באשראי הוא הכרחי, והם לא יכולים לקבל אותו בשל היותם מסורבי אשראי.

1 - מתוך דוח סיכום פעילות הממונה על חדלות פירעון ושיקום כלכלי במשרד המשפטים לשנת 2020

ניתוח פיננסי - חברתי של בעיית מסורבי האשראי בישראל

בהלוואות החיוניות עליהן אנו מדברים ישנו פער מובנה בין הכדאיות הפיננסית של גופי האשראי לבין הכדאיות החברתית של מודרי האשראי. מודרי האשראי זקוקים מאוד להלוואה, שעבורם היא הפתרון בעל העלות הנמוכה ביותר להם ולחברה התומכת בהם ביחס לכל חלופה כלכלית וחברתית אחרת. ולעומתם, עבור נתני האשראי הסיכון שבו הם מעריכים את ההלוואות, או עלות הבדיקה המעמיקה הנדרשת כדי להעריך את הסיכון האמיתי בהלוואות, יקרים מידי מכדי שיהיה כדאי להם לתת את אותן ההלוואות במסגרת הריבית והעמלות, שמותר להם לדרוש על פי החוק, או על פי המודל העסקי שלהן.

הפיתרון

הפיתרון שאנו מעוניינים להעלות באמצעות 'מיזם שמיטת כספים תשפ"ב' בנוי משני מרכיבים:

1. **תהליך ליווי כלכלי**, שיבחן את הצורך של מודרי האשראי בהלוואות ואת התועלת מהן ביחס לחלופות, ויסייע להם למימוש הפוטנציאל להשתקמות והתקדמות כלכלית באמצעות ההלוואות באופן מיטבי.

2. **יצירת כרית ביטחון פילנתרופית עבור נתני האשראי**. כרית ביטחון שתבטיח, שהלוואה, שלא תוחזר, תיפרע על ידי הכסף הפילנתרופי, ולא יוצר לנתני האשראי סיכון פיננסי עבור ההלוואות הללו.

שמיטת הכספים ויישומה

שמיטת כספים - חלק ממצוות ההלוואה

דרך המלך לסייע לנזקקים לפי הגישה של המסורת היהודית היא באמצעות ההלוואה. כדי שהלוואה תשיג את מטרתה החברתית בצורה מלאה, אסרה התורה את איסור הריבית, הטילה מגבלות שונות על גביית החוב ועל הבטוחות בהן ניתן להשתמש כדי להבטיח את גביית החוב, וצוותה על שמיטת הכספים עבור מי שלא הצליח לעמוד בהתחייבויותיו ולפרוע את הלוואותיו. מצד שני, חכמים תקנו תקנות רבות, שנועדו להקל על נתינת ההלוואות וגבייתן, כדי "שלא תנעול דלת בפני לווים".

שמיטת כספים בזמן הזה (לאחר חורבן הבית)

שמיטת כספים נוהגת בימינו, כמו שמיטת הקרקעות, מדברי חכמים. אולם, הלל הזקן, כשראה ששמיטת הכספים מונעת את המלווים מלהלוות, תיקן את הפרוזבול, המאפשר לגבות את החובות בכל זאת. (משנה שביעית י, ג) תקנתו של הלל מונעת למעשה את האפשרות שלוים ינצלו את שמיטת הכספים כדי להשמט מחובותיהם בכוונה או מתוך רשלנות.

איך מיישמים את שמיטת הכספים בעידן הפרוזבול?

רעיון הפרוזבול עצמו, לפי רבים מהפוסקים, איננו תקנה חדשה, אלא הרחבת השימוש באפשרות הקיימת כבר בתורה למסירת החובות לבית הדין. אפשרות זו הוסברה על ידי הנצי"ב בפרושו לתורה (דברים טו ד) כהפעלת שיקול דעת הנתונה בסמכותו של בית הדין לקבוע מתי ראוי להימנע מהשימוש בשמיטת כספים. בהתאם לזה, לדעת אבי מורי, הרב יעקב אריאל, גם לאחר תקנת הפרוזבול קיימת חובה הלכתית ממשית לשמוט חובות של אלו שהסתבכו בחובות שלא באשמתם, ואין להם יכולת לעמוד על

הצורך
מהריבט
של
המסורת
וההלכה

יישום שמיטת הכספים היום

רגליהם ללא מחיקת החוב, כאשר מחיקת החוב לא תרושש את המלווים, ולא נעשית בהיקף כזה הגורם לנותני ההלוואות להימנע מלהלוות. (הדברים במלואם התפרסמו ב"אמונת עיתך" גליון טבת תשע"ד. נמצאים גם באתר 'למעשה' של מכון התורה והארץ.) אף גדול חכמי המזרח בדורות האחרונים, רבי יוסף חיים מבגדאד, "הבן איש חי", תיקן לתת הלוואות לאחר עשיית הפרוזבול כדי לקיים גם בימינו את שמיטת הכספים כהלכתה, ולו באופן סמלי (בן איש חי שנה ראשונה פרשת כי תבוא סעיף כו).

גם מי שלא מקבל את העמדה ההלכתית המחייבת לשמוט כספים בימנו, יסכים שהתורה מכוונת אותנו באמצעות מצוות שמיטת הכספים לתת במועד הזה את תשומת הלב למצבם של אלו ששקעו בחובות, ולסייע להם, ולעשות זאת באופן שלא תמנע נתינת הלוואות לזקוקים להלוואות, ואף תעודד נתינת הלוואות אלו.

תרומת הסיכון והליווי של הלוואות חברתיות

בימינו עולם האשראי מפותח כפי שלא היה מעולם וההלוואות זמינות מאוד. מצות ההלוואה מתקיימת במידה רבה מאוד. קיימות בחוק הישראלי ובמדינות מתוקנות הגבלות על האמצעים והמצבים בהם ניתן לגבות חובות בדומה לדרכה של תורה. אך החסר בעולם שלנו מנקודת המבט התורנית הוא נתינת הלוואות מתוך מטרה חברתית למרות הסיכון לאי החזר של ההלוואה, וללא דרישת פיצוי על הסיכון לאי החזר ההלוואה באמצעות הריבית.

חוסר ההתחשבות בחשש שההלוואה לא תוחזר, היא מהות מצוות שמיטת הכספים. וכפי שתארנו בחלק הקודם, כדי לתת הלוואות חברתיות הנחוצות למודרי האשראי בימנו למרות הסיכון, יש צורך בתרומה של "כרית ביטחון פילנתרופית" ובמימון של ליווי כלכלי למקבלי ההלוואות האלו, וזו הדרך העיקרית בה צריכה שמיטת הכספים להתיישם בימנו.

יישום שמיטת הכספים היום

שמיטת כספים והיתר עסקה

רוב מוחלט של ההלוואות הניתנות היום במדינת ישראל הן הלוואות בריבית בהתאם ל'היתר עסקה'. היתר עסקה נועד עבור אשראי הניתן למטרות עסקיות, כאשר בגלל הכתוב בהיתר העסקה, נותן האשראי נחשב כשותף בהשקעה של מקבל האשראי לפחות בחלק מהכסף שנתן. כסף, הניתן כפיקדון לצרכי השקעה, לא נחשב כהלוואה, ועל פקדון לא חלה שמיטת כספים. חכמים תקנו שחלק מהכסף הניתן באמצעות היתר עסקה יחשב כהלוואה, אך יש פוסקים הסוברים ששמיטת כספים לא חלה אפילו על חלק ההלוואה על כסף שניתן בהיתר עסקה. נוסף על כך, ברבים מהיתרי העסקה קיימת אפשרות שכל הכסף שניתן ייחשב כפיקדון ולא כהלוואה, ושמיטת כספים, בהתאם לכך, עשויה להיות לא רלוונטית כלל להלוואות שניתנו בהתאם להיתר עסקה.

שמיטת כספי ההפסדים העסקיים בהתאם להיתר עסקה

כאשר לפנינו אנשים שהסתבכו בחובות, ואינם מצליחים להחליץ מהם, בדרך כלל, מדובר בכאלו שלא הצליחו בהשקעותיהם, ונותני האשראי, הנחשבים על פי ההלכה כשותפים באותן ההשקעות, צריכים להיות שותפים גם בהפסדים שלהן. קרי, מצד שמיטת הכספים אפשר היה להקל בחובת ההשמטה, אולם דווקא מצד איסור הריבית והיתר העסקה, המתיר אותו, צריך להישמט דווקא חלק מהחוב המוגדר כפקדון לאלו שהסתבכו בחובות ולא הצליחו בעסקיהם. עקרון זה נכון כל השנים, אך טבעי הוא שבמיוחד במועד שמיטת הכספים נפנה את תשומת הלב לאותה 'שמיטת כספים' שיש לעשות כל השנים מכח איסור הריבית והיתר העסקה.

הסדרי חוב כמימוש היתר העסקה

שמיטת הכספים הנובעת מהפנמת משמעותו של היתר עסקה במקרה של כשלון עסקי ברור מתיישמת היטב באמצעות הסדרי חוב הכוללים הפחתה משמעותית של החוב, ומביאים לידי ביטוי את היותו של נותן האשראי שותף בהשקעה העסקית גם במצב של הפסד. מימוש הסדר החוב בעקבות כישלון עסקי במקרים רבים לא יאפשר ללוה לקחת בעתיד הלוואות נוספות בתנאים סבירים. לווים שעברו הסדר חוב, יזדקקו בעתיד לאשראי חברתי

יישום שמיטת הכספים היום

המתבסס על ליווי כלכלי וכרית ביטחון פיננסית. ושמיטת הכספים כתרומת מרכיב הסיכון והליווי בהלוואות חברתיות רלוונטית גם כלפי אוכלוסיה זאת.

שימוש בחוק חדלות פרעון כיישום של שמיטת כספים

במדינת ישראל קיים חוק חדלות פרעון ושיקום כלכלי (תשע"ו), שתכליתו לאפשר למי שלא יכול לעמוד בנטל החובות שלו, לשלם במשך תקופה מסוימת את מה שקבעה הסמכות השיפוטית, שהוא יכול לשלם, ובסופה להיפטר מיתרת החוב. חוק זה תואם במהותו את הרעיון של שמיטת הכספים, אולם השימוש בו הוא חד פעמי, ומי שנפטר מחובותיו באמצעותו לא יוכל לקחת הלוואה בעתיד. השימוש בחוק הזה מתאים למי שניתנה לו הלוואה צרכנית בריבית כאשר לא נעשתה שום בדיקה עם הלואה על היכולת שלו לעמוד בהחזר החוב, וההצעה לנתינת ההלוואה הגיעה מהמלווה משיקוליו העסקיים. במקרים אלו ראוי שהמלווה ישא בתוצאות ההלוואה הבעייתית שנתן, החוב ימחק, והחייב יהיה מנוע מלקבל מכאן ולהבא אשראי צרכני ללא ליווי כלכלי.

השימוש בחוק הזה נותן מענה במקרים מסוימים בלבד עבור חובות העבר, אך הופך את הנזקקים לו למודרי אשראי מכאן ואילך, ומעצים את הצורך בנתינת אשראי חברתי המתבסס על כרית ביטחון פיננסית-חברתית וליווי כלכלי.

כרית ביטחון פיננסית חברתית

למעשה, ראויה מאוד העזרה לזקוקים לה באמצעות מחיקת חובות והסדרי חוב, גם דרכים אלו מיישמות את דרך התורה ואת מצוות שמיטת הכספים, אולם דרך המלך העיקרית ביישום שמיטת הכספים היא דרך התרומה עבור כרית ביטחון פילנטרופית להלוואות חברתיות נחוצות עבור מודרי אשראי, ולצורך מימון הליווי הכלכלי שצריך להינתן יחד עם ההלוואות.

הצעה ליישום מעשי של רעיון 'שמיטת כספים'

הביטוי היישומי של המיזם יעשה בדרכים הבאות:

1. פעולות סמליות המאפשרות לכל אחד ליטול חלק בשמיטת הכספים:

א. חתימה על פרוזבול ביום שמיטת הכספים כט אלול תשכ"ב
ה'27.9.22

ב. נתינת הלוואה סמלית לחבר או שכן לפני הדלקת הנרות של ראש השנה, ולהימנע מלדרוש אותה בחזרה לאחר ראש השנה.

ג. ניתנת הלוואות בסכומים משמעותיים לזקוקים להלוואות מקרב הקהילה באמצעות הגמ"ח הקהילתי לקראת סוף שמיטת הכספים בידיעה שחלק מהחובות לא יוחזרו.

2. קיום חלקי של רעיון שמיטת הכספים:

תרומה לקרן "נדיבי ארץ". תרומה זו תסייע בפעילות של הסדרת חוב באמצעות הארגונים 'מקימי' 'פעמונים', וארגונים נוספים שיצטרפו למיזם, ותאפשר למשפחות רבות להחלץ מהשקיעה בחובות.

3. הצעה לקיום מלא של שמיטת הכספים:

בין אנשים פרטיים

מי שיש לו בעל חוב, שלא עומד בהתחייבויות שלו בגלל קשיים אובייקטיביים, והיותו על החוב לא יפגע במלווה באופן קשה מידי, יותר על החוב, ולא יגבה אותו מכאן ואילך.

בקהילה

מתנדבים בתחומי הרווחה יפרסמו בקהילה, שאליה הם קשורים, את הרעיון של שמיטת הכספים, יאתרו חברים בקהילה הזקוקים לעזרה, וחברים בקהילה המוכנים לסייע להם באמצעות הלוואה שלא תחזור בוודאות. ויארגנו הלוואות חברתיות בתוך הקהילה. הלוואות משקמות שלא בטוח שיפרעו.

במדינה

יוקם גוף אשראי חברתי, שייתן הלוואות למסורבי אשראי תוך הסתמכות על תהליכי ליווי שעוברים מקבלי ההלוואות, המוודאים את הצורך בהלוואות, את התועלת בנתינתן, ויאפשרו מיצוי יכולת

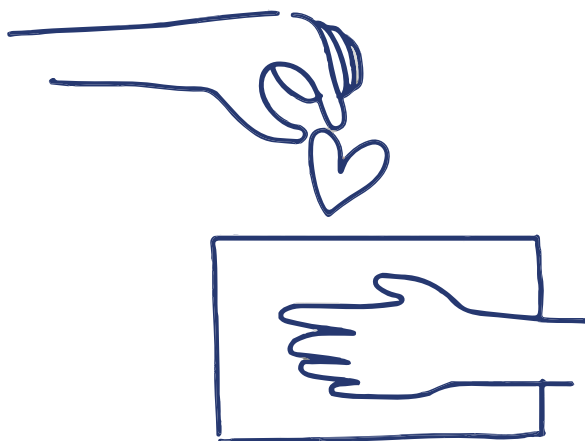
הצעה ליישום מעשי של שמיטת כספים

ההשתקמות והחזר ההלוואה במידה ויתגלו קשיים בהמשך. גוף זה יגייס כספים מהציבור הרחב לצורך 'כרית הביטחון', הדרושה למתן ההלוואות, לצורך מימון חלק מתהליכי הליווי, ולצורך מתן ההלוואות עצמן.

הלווים הצריכים הלוואה לצורך שיקום והתבססות כלכליים יופנו לגוף האשראי החברתי הנ"ל: על יד עסקים שלקוחות שלהם מתקשים בפירעון חובותיהם, על ידי קהילות, המעוניינות לסייע לחברים בהן, ועל ידי ההוצאה לפועל של המדינה. הגורמים המפנים את הלווים יהיו גם הגורמים המממנים את ההלוואות, את כריות הביטחון ואת תהליכי הליווי.

אנו מאמינים ששילוב יישום של ההצעות האלו בהיקף משמעותי יצור מהפכה חברתית אדירה בחברה הישראלית. מהפכה של ערבות הדדית, ושל נתינת מענה רחב לבעיית השקועים בחובות ומודרי האשראי ברוח הרעיון של 'שמיטת הכספים'.

גוף אשראי חברתי כמתואר כאן החל לקום במסגרת ארגון 'עוגן'. כעת מתבצע שם מעין פיילוט של הרעיון, ובשמיטת הכספים הבאה בשנת תשפ"ט / 2029 קיים סיכוי גדול שגוף זה יוכל כבר לתת מענה להיקף נרחב של לוויים והלוואות ברוח מה שמתואר במסמך זה.

הצעה להמפיין ציבורי משולב

כדי למקסם במידת האפשר את קידום התודעה והיישום של שמיטת הכספים סביב מועד שמיטת הכספים הנוכחי, אנו מציעים לעשות קמפיין משולב שיכלול את ארבעת המרכיבים הבאים:

1. חודש המודעות למצוקות חברתיות בתחום האשראי ולשמיטת הכספים

בחודש אלול תשפב /ספטמבר 2022 – חודש שיכלול פעילות הסברה במערכת החינוך, באמצעי התקשורת המגוונים, ובאמצעות כנסים וירטואליים ופיזיים עם מגוון רחב של משתתפים למגוון רחב של קהלים.

2. הדרכה מעשית ליישום שמיטת הכספים

בניית מערכי הדרכה מעשיים ליישום שמיטת כספים במגוון סיטואציות ודרכים כמפורט בחלקים הקודמים.

3. העמדת חזון שמיטת הכספים

הצגה רעיונית לציבור של אפשרות לקיום מקצועי ונרחב של שמיטת הכספים ולהגעה למציאות אוטופית של איפוס של פעם בד שנים של כל החובות של אלו ששקעו בהם שלא מתוך כוונה רעה, ושל נתינת מענה חברתי איכותי ומשקם לכל מודרי האשראי להלוואות להם הם זקוקים באמת.

4. גיוס כספים

גיוס כספים עבור מיזמים, המיישמים כבר היום בפועל את הרעיון של 'שמיטת כספים'.

יחד לחוסן כלכלי חברתי יהודי

אם הרעיון הזה מדבר אליך ואתה מעוניין ליטול בו חלק

נשמח מאוד לצמוח איתך בקשר

הרב עמיצור אריאל

מייסד, מנהל התוכן והמחקר בעמותת הבית לכלכלה יהודית

amitsur@bky.org.il

www.bky.org.il/shmita

כשאפשר, פשוט לתת